

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

Számiföld és számi nép

SZAKDOLGOZAT
FÖLDTUDOMÁNYI ALAPSZAK
TÉRKÉPÉSZ ÉS GEOINFORMATIKUS SZAKIRÁNY

Készítette:
Jurcsák Viktória

Témavezető:
Faragó Imre
tanszéki mérnök
ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék

Budapest, 2019

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
1. A számi nép és népterület.....	3
1.1 A számi nép általános jellemzése.....	4
1.2 Földrajzi elhelyezkedésük.....	4
2. A számik rövid történelme.....	6
2.1 A számik vallása.....	8
2.2 A számik és jogaik.....	9
3. A számi nyelvek.....	11
3.1 A nyugati számi nyelvek.....	17
3.1.1 A délnyugati számi nyelvek.....	17
3.1.1.1 A déli számi nyelv.....	17
3.1.1.2 Az umei számi nyelv.....	18
3.1.2. Az északnyugati számi nyelvek.....	18
3.1.2.1 A nyugati számi nyelvek.....	18
3.1.2.1.1. A pitei számi nyelv.....	18
3.1.2.1.2. A lulei számi nyelv.....	19
3.1.2.2. Az északi számi nyelv.....	20
3.2 A keleti számi nyelvek.....	21
3.2.1 A szárazföldi számi nyelvek.....	21
3.2.1.1. Az inari számi nyelv	22
3.2.1.2. A kolta számi nyelv.....	22
3.2.1.3. A kemi számi nyelv.....	23
3.2.1.4. Az akkala számi nyelv.....	23
3.2.1.5. A kainuu számi nyelv.....	24
3.2.2. Fél-szigeti számi nyelvek.....	24
3.2.2.1. A kildini számi nyelv.....	24
3.2.2.2. A teri számi nyelv.....	25
4. A legjelentősebb számi nyelvekkel foglalkozó magyar kutatók.....	26
Összegzés.....	28
Irodalomjegyzék.....	29
Köszönetnyilvánítás.....	32
Mellékletek.....	32
Nyilatkozat.....	33

Bevezetés

Mióta fiatalabb koromban a tankönyvemben először megpillantottam Skandináviát (pontosabban Norvégiát), azóta mindig vonz engem ez a terület. Rideg, de egyben lélegzetelállító tájai Skandinávia legősibb népének, a számiknak ad otthont. A számik minden nap kihívások sorozatával néztek szembe. A később idekerült, nagyobb nemzetek folyamatos elnyomás alatt tartották őket, számi nyelvek haltak ki ez idő alatt. Ez az elnyomás évszázadokig nem javult, míg a 20. század közepén a helyzetük megfordult.

Szakdolgozatom fő célja a különböző számi nyelvek és dialektusok népelnevezéseinek földrajzi névvel való összekapcsolása, neveik megmagyarázása és a nyelvek általános bemutatása. A dolgozat általános jellemzéssel indul, majd áttér a számi nép történeti bemutatására. Ezután egy általános nyelvi jellemzés következik, majd a különféle számi nyelveket részletezem. A dolgozat végén bemutatom a legfontosabb magyar származású számi kutatókat, nyelvészeket. A számi nép megismertetéséhez ábrákat, térképeket, és táblázatokat használok. A térképvázlatokat az egyetemen tanultak alapján készítettem el. A bemutatott jelenségekhez internetes forrásokat használtam fel, minden ábra alatt feltüntettem a felhasznált forrást. A térképvázlatok elkészítéséhez CorelDraw programot használtam.

1. A számi nép és népterület

A számi nép – másképpen lapp nép, mely jelző számukra pejoratív értelmezéssel bír– egy bennszülött nép és kultúra, melynek ősei először i. e. 9000-ben jelentek meg. Egy sokáig hagyományos életformát folytató természeti nép, amely Fennoskandinávia nagy földterületén szinte mindenhol állandó kisebbségben van jelen. Ezenkívül elmondhatjuk, hogy Észak-Európa őslakosai, akik más népekkel keveset harcoltak, s nagyon sokáig a természettel éltek szimbiózisban.

1. ábra. A számi nép elterjedése és lakterülete; Lappföld.
Saját feldolgozás <http://www.samer.se/karta> nyomán.

1.1 A számi nép általános jellemzése

Mindennapi életük jelentős részét a vadászat, a halászat és a csapdázás képezi, azonban az utóbbi évszázadok elteltével egyre kevesebb számi folytatja ezt az életmódot. Manapság sok számi próbál kigazdálkodóként vagy halászként élni, amelyet gyarmatosító szomszédjaitól vett át. A hegyvidéki területeken jellemzően még mindig a rénszarvastenyésztés az elsődleges életformájuk, ami gyakran a számi etnikai identitás szimbóluma (BIRD–DUMOND, 2019)

A számik embertanilag a lappid rasszhoz tartoznak. A férfiak és nők is alacsonyok, a férfiak 160 cm, a nők pedig 150 cm átlagos testmagassággal rendelkeznek. Jellemző rájuk a hosszú felső tag, de rövid lábszár, a kerekded koponya, az apró szem, a sötét haj és a szintén sötét, kreol bőr. (TILLINGER–FEJES, 2009)

A teljes számi népesség kb. 5%-a Norvégia össznépességének. Számi lakta területeken nem történt hivatalos népszámlálás, ezért tényleges számuk csak becsülhető. A becsült népszámlálás során gyakran bizonytalan adatokat eredményez az, hogy a számi népesség közül sok számi más nemzetiségűnek azonosítja magát, így az eredmények tévesek lehetnek.

Az elmúlt évszázadban számuk csaknem 30 000-rel nőtt, viszont egyéb, jelenlévő hivatalos nyelvek térhódítása miatt a számi nyelveket beszélők száma az 1950-es évektől folyamatosan csökken. Ilyen nyelvek a norvég, a svéd, a finn vagy az orosz nyelv. A teljes népesség kb. 80 000–100 000 fő közé tehető, Svédországban 20 000–40 000 fő, Norvégiában 45 000–65 000 fő, Finnországban 8000 fő, Oroszországban pedig 2000 főre becsülik őket. (NEIL, 2018)

1.2. Földrajzi elhelyezkedésük

A számi nép a tundra (arktikus és szubarktikus kopáros), a tajga (szubarktikus erdő) és Észak-Európa partvidéki régióiban, négy különböző országban van jelen. Pontosabban meghatározva ez Finnország északi része, Észak-Norvégia partvidéki és belföldi területei, Észak-Svédország belső területei és Oroszországban a Kola-félsziget (Murmanszki terület). Élőhelyük a Golf-áramlat által melegített partvidéki területeken és szigeteken, tavak és folyók felett magasodó fennsíkokon és erdős hegyeken található. A számik területe a 62. szélességi körtől északra kezdődik, nagy része a sarkkör felett húzódik. A számik lakta területet Lappföldnek nevezzük, amit ők *Sápmi*-ként hívnak. Lappföld az egyik leggyéribben lakott területek közé tartozik egész Európában. Hatalmas, hófödte tájai régóta az érintetlen szépségre vágyók úti célja.

Éghajlatára jellemző a sötét, hideg tél, illetve a világos, enyhén meleg nyár. Gyakran nevezik az "éjféli nap földjének", mert szélességtől függően a nap akár folytatólagosan 70 nap és éjszaka alatt sem nyugszik le. A legészakabbi területeken akár három hónapon keresztül is folyamatos világosság lehet. Ebből kifolyólag a téli évszak egyaránt hosszú és sötét, ami októbertől márciusig is eltart. November kezdetével a nap hetekre eltűnik. (SAMI)

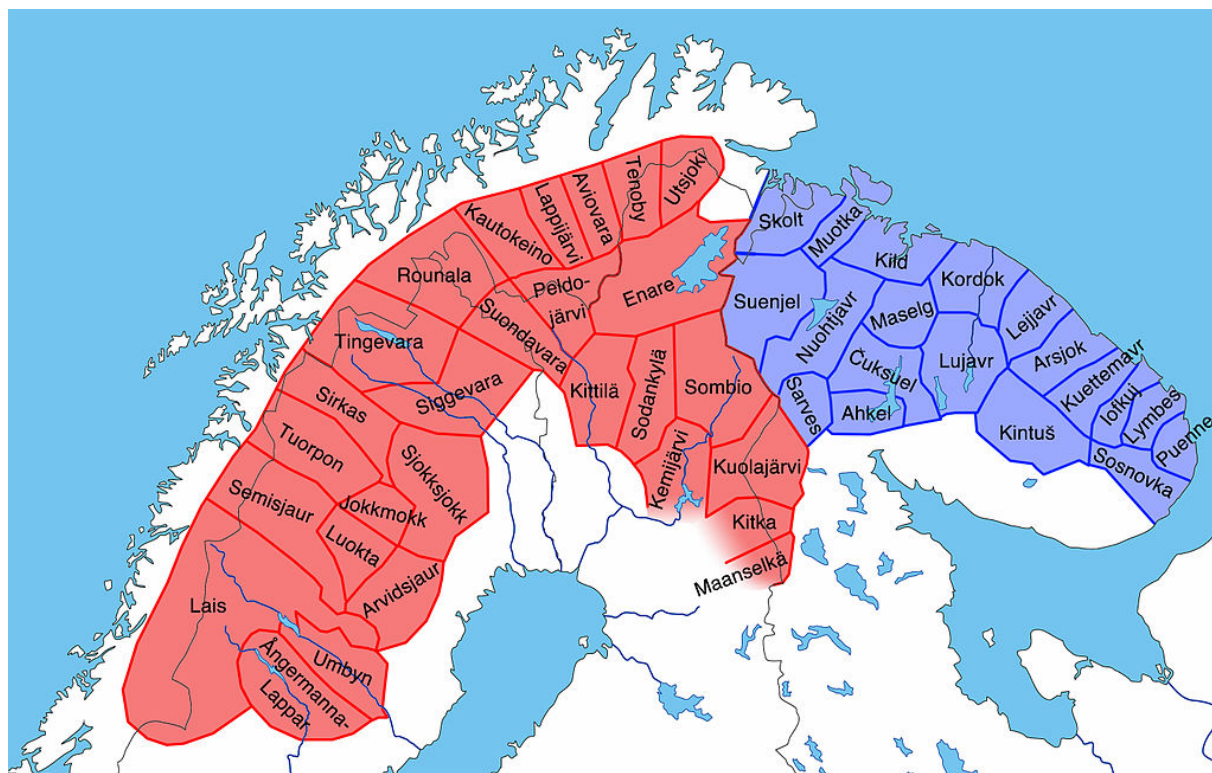
A számik által lakott területek tengerszint feletti magassága az 1800 métert is meghaladja. A legmagasabb pont a *Kebnekaise*, 2121 méterrel. A számi nép hatalmas területekkel rendelkezik, ami 1500–2000 km hosszú és 200–400 km széles földterületeket jelent (kb. 400 000 km²). Északról a *Barents-tenger*, nyugatról a *Norvég-tenger*, és keletről a *Fehér-tenger* övezi. (TILLINGER–FEJES, 2009)

2. ábra. Az 1986-ban elfogadott számi nemzeti zászló.
A piros szín a napot, a kék pedig a Holdat ábrázolja.
A kék, a piros, a zöld és a sárga hagyományos számi színek.

Az ősi számi életvitel alapja a rénszarvastenyésztés, a rénszarvasokkal való foglalkozás, együttlét volt. A nomád helyi közösségek régebben saját területtel rendelkeztek, maguk szabályozták a természeti erőforrások használatát és felosztását, illetve a társadalmi problémák megoldása is ezeken a helyeken történt. Ebben az időben a rénszarvastenyésztés mértéke még nem volt jelentős. Manapság több család közösségeként, hagyományosan élnek együtt, ezeket a közösségeket *siida*-ként említene. A közösség tagjai vadászattal, csapdázással és halászattal csapatban dolgoznak. A *siida* tulajdonképpen egy állattenyésztő körzet, amelyben egy rénszarvastenyésztő csoport és annak tagjai együttműködésben termelik meg az élelmiszert. A nagyszámú rénszarvastenyésztés 400 éve kezdődött és még ma is folytatódik Lappföld területén, a *siida*-k viszont manapság az energiaforrásokat kiaknázó iparágak és egyéb emberi tevékenységek által is veszélyeztetve vannak. A *siida* a svéd

törvényekben *sameby* (számi falu), a norvég törvényekben *reinbeitesdistrikt* (rénszarvaspásztor körzet), a finnben *paliskunta* névvel jelenik meg. (Nils, 2009)

3. ábra. Filip Hultblad (1968): Számi siidák a 16.-17. században.

Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Siida#/media/File:S%C3%A1mi_local_community_Siida.jpg

2. A számik rövid történelme

A számi kezdetek a jégkorszak idejéig nyúlnak vissza. 10 000 évvel ezelőtt Skandináviát jég borította. A kutatások szerint a norvég partvidék legkorábbi települése a Norvégia középső részén lévő *Fosna*-kultúrához vezet vissza (i. e. 8000), ami északon *Komsa*-kultúra néven terjedt el. A legrégebbi bizonyítottan számi eredetű település egy kis tó, *Dumpokjauratj* mellett helyezkedik el, mintegy 20 km-re keletre a svéd *Arjeplogtól*, ami korábban egy nagyobb tó öble volt. Két tűzrakó gödröt és egy kisebb szemétkerakó gödröt találtak a gerinc tetején, a tó északi része mellett. A gödrökben az elszenesedett fa vizsgálatával kimutatták, hogy majdnem 9800 éve ásták ki őket. A gödrök mellett, szerszámkészítés során letörött kődarabokat, állati csontdarabokat, égetett köveket, karcolásokat, palakést és hordozható köszörűt is találtak. Az itt élők hordozható borsátrakban laktak, és fő elfoglaltságuk a halászat és rénszarvasvadászat volt. (SAMI PARLIAMENT, 2005)

Cornelius Tacitus (i. e. 55–117) római történész volt az első, aki *Germania* c. munkájában a legkorábbi anyagot írta a számikról, *Fenni*-nek (magyarban *Fennus*) hívva őket. Nem volt túl jó véleménnyel róluk, nagyon vad és szegény népnek tartotta őket: „A fennusok szörnyen vadak, gyalázatosan szegények: nincs fegyverük, nincs lovuk, nincs otthonuk; élelmük fű, ruhájuk állati bőr, fekvőhelyük a föld. Csak a nyílban bízhatnak, melyet vas híján csontheggyel látnak el, s a férfiak csakúgy vadászatból tengődnek, mint a nők. Mert mindenhová elkísérik a férfiakat s részt kérnek a zsákmányból. A vadállatok s viharok elől még a gyermekeknek is az az egyetlen menedék, hogy holmi vesszőfonadék alá húzódnak: ide térnek meg az ifjak, ez fogadja be az öregeket. De ezt külön boldogságnak tartják, mintha a földeken nyögnének, házakkal vesződnének, a maguk s mások vagyonát remény s félelem közepette forgatnák: biztonságban az emberektől, biztonságban az istenektől, a legnehezebb dolgot érték el, azt, hogy még vágyakozásra sincs szükségük.”

Később Prokopiosz (500–562) bizánci történétíró említi meg őket *A háborúk könyve* c. művében, mint 'síelő finnek' – *Scrithiphini*, (*scrithi*: régi izlandiul síelni, *phini*: akkoriban modern szó a finnekre), akik valóban a síelés elterjesztői Skandináviában. Ezután követi őt *Paulus diakónus* (725–799), egy longobárd származású szerzetes, aki *A longobárdok története* c. művében legelőször említi meg a számik rénszarvasokhoz kötődő kapcsolatát. (HANSEN & OLSEN, 2013)

Halogalandi Ottár utazó és tengerész a 9. század második felében járt Észak-Norvégia területén, a számik földjén. Utazásairól útijelentéseket írt, amelyeket *Nagy Alfréd* (849–899) angolszász király fordított le óangol nyelvre. *Ottár* a számik kereskedelmi szokásairól írt. 600 szelídített rénszarvassal rendelkezett, azonban fő jövedelemforrása a számiktól begyűjtött adó volt, főleg bálna- és fókabőrök formájában. Ez alapján látszik, hogy már a 9. században megkezdődött a számik rendszeres adóztatása. A számik prémek, tollak, halak és bálnacsontok formájában voltak kénytelenek adót fizetni hűbéreseiknek. A hűbéreseket a norvég király ruházta fel olyan jogokkal, melyek szerint adót szedhettek tőlük. (HANSEN & OLSEN, 2013)

A világ más nyelvei által használt és a köztudatban is elterjedt '*lapp*' elnevezés a skandináv nyelvekből származik, ami magyarul *foltot* jelent. (ROBINSON, 2002) Mások szerint a '*lapp*' szó a karél '*loppi*' és a finn '*lappi*', '*loppu*', '*loppua*' szóból ered, aminek magyar megfelelője '*vég*', vagy '*határvonal*'. (KENT, 2018) Pontosan nem ismert, honnan származik a '*lapp*' szó, csak azt, hogy ez a számik számára negatív hangvételű, mert a *lapp* megnevezéssel gyakran a vadság és az elmaradottság szinonimájaként utaltak rájuk. Ezért a legjobb, ha a *lapp* nevet elkerüljük, és számiként hivatkozunk rájuk.

1594-ben *Jan Huyghen van Linschoten*, holland térképész volt az elsők között, aki térképen ábrázolta Számiföld földrajzi kiterjedését. A térképe füstölgő kandallójú számi kunyhókat mutatott, egy rénszarvassal, európai vitorláshajókkal és számi csónakokkal. (KENT, 2018)

Az évszázadok során számos fegyveres nemzet – köztük a karélok, a svédek, a finnek, a dánok és oroszok – követeltek hűséget és adót. A számik Finnmark tartományban éltek és ezt a területet, valamint a norvég partvidék legészakabbi részét 1613-ban Oroszország, Dánia és Svédország is igényelte. Ennek nyomán a számik adót fizettek mindhárom kormánynak. Sőt, még azért is megbüntette őket az egyik állam, mert másik állam részére is fizettek adót. 1635-ben *Krisztina* (1626–1689) svéd királynő a színesércsek kikötőkbe szállítására kötelezte a számikat. Az 1650-es évektől a svéd állam a számik földjére történő betelepülést ösztönözte, hogy kihasználja észak gazdasági lehetőségeit. A letelepedni szándékozó gazdálkodóknak 15 év adómentességet ígért. Ezzel párhuzamosan nem tartotta tiszteletben a számik addig meglévő jogait. A betelepülők indoklás nélkül elvehették a számik földjeit. A 17. századtól a számik fő tevékenysége és megélhetése rénszarvasaik háziasítása lett. (SIMMS); (SAMI PARLIAMENT, 2005)

2.1 A számik vallása

A számik többistenhitű, természetvallásúak voltak, nem ismerték a kereszténységet. Hitvallásuk a természettel való együttélés, az ember és természet közti harmónia. Vallási életük különleges rítusokkal volt teli. Világukat három gömbi szférára osztották: az alvilágra, a valós világra és az égi világra. Vallásuk szerint az emberi lények és állatok élnek a valós világban és az alvilágot a halottak népesítik be. A férfi szertartásai a vadászatról, halászátról, és az időjárásról szóltak, a nők pedig az otthonra és a családra fókuszáltak. A vallási vezető a *noaidi*, aki kulcsszerepet játszott a vallási szertartásokban, ő közvetített Isten és az emberek között. Minden *noaidi*nek volt egy szent dobja, aminek segítségével a kapcsolatot létre tudta hozni. A dob hangja segítette a *noaidit* abban, hogy révületben, transzban átszállítsa magát az égi világnak, a halottak világának vagy távoli országoknak helyszínére, ahol megtapasztalhatta és később elmondhatta az embereknek azokat a dolgokat, amit csak ő érzékelt és látott. Közben a számik sajátos kántálását hallatta, a *juoigan*-t (másképpen: *yoik*), amely így a számik hagyományos zenéje. A *noaidi* betöltötte a látnok, orvos, gyógyító és

növényszakértő szerepét is. Néhány területen minden család birtokolt dobót, amely segített nekik megjósolni a jövőt. (SAMI PARLIAMENT, 2005)

A keresztény misszionáriusok a *noaidik* kapcsolatait a szellemekkel, az ördöggel való kommunikációnak tekintették. A számik a természeti jelenségeket, szokatlan kőformákat, kőzetkibukkanásokat szent helyeknek tekintettek. Ezek a helyek természetfelettieknek számítottak és áldozati helyekként használták őket. Különleges köveket és fa figurákat, *sieidi*-ket helyeztek ezekre a helyekre. Itt áldozati állatokat, főként rénszarvasokat öltek le, és a *sieidi*-ket a feláldozott állat vérével és zsírával bekenték. A számik számára a medve is szent állat volt. Úgy hitték, hogy a medvékben erős szellem lakozik, ezért a jó kapcsolat kialakítása a medvékkel nagyon fontos volt számukra. Számos rituálét tartottak, hogy semlegesítsék, kiengeszteljék és tisztelegjenek a medvék szelleme előtt. A medvéket gyakran elfogyasztották, majd maradványaikat az élő szervezetben található csontfelépítés alapján eltemették. Ezt azért tették, hogy kibékítsék a medvét, nehogy bosszút álljon. (SAMI PARLIAMENT, 2005)

A számik kereszténnyé térítésére, majd tanítására akkor kezdődtek lépések, amikor felmerült, hogy a svéd társadalomba integrálják őket. A 17. század elején templomokat építettek és iskolákat alapítottak Számiföldön. Az 1632-ben megalakult *Skytteanska Skolan in Lyckselse* volt az első iskola, ahol olvasni, valamint a keresztény hitre tanították a kiválasztott számi fiúkat. A térítés lassan haladt, ezért 1685-ben a svéd állam úgy döntött, erőszakkal téríti át a számikat a keresztény hitre. Elrendelte a *noaidik* dobjainak felgyújtását, a *sieidi*-ket és az áldozati helyeket elpusztították, a szent számi helyeket meggyalázták. 1723-ban a Számiföldi egyházak mellett újabb iskolákat hoztak létre. Ezek kisiskolák voltak, s az állam iskolánként hat tanuló ösztöndíját fizette. A tanulók itt két évet töltöttek el, főleg olvasni tanultak, és a keresztény hitet tanulmányozták. A Laestadiai ébredő mozgalom a 19. században érte el a számikat. *Lars Levi Laestadius*-t 1826-ban nevezték ki *Karesuando*, Svédország legkeletibb plébániájának lelkipásztorává, aki anyai oldaláról számi származású, és számi környezetben is nőtt fel. *Laestadius* új módon tanította és terjesztette a keresztény evangéliumot. Az új módszer annyira ismertté vált a skandináv államokban, hogy ma a legtöbb számi ezen államok domináns vallását gyakorolja, az evangélikus vallást. (SAMI PARLIAMENT, 2005)

2.2. A számik és jogaik

A számik kíméletlen adóztatása újabb, addig lakatlan területek felé terelte őket, egyre

északabbra és északabbra vándoroltak, új hazát keresve. A 18. század közepén, azaz 1751-ben a Svéd és a Norvég Királyság között határmegállapító békét kötöttek, amelynek záradékában fontos jogok illették a számikat. Ez a Lapp Záradék (Lapp Codicil), aminek nagy jelentősége miatt a számik Magna Chartájaként is ismert. A záradék a számi pásztorok rénszarvasaikkal való szabad mozgását biztosította tavasszal és ősszel (mint azelőtt) a két ország között, továbbá engedélyezte a szabad föld- és vízhasználatot, szabad tengeri halászatot és garantált semlegességet, ha esetleg valamikor kitörne a két állam között egy háború. (ALLARD & SKOGVANG, 2015); (SZATMÁRI 2011).

1868 és 1873 közt a svédországi *Västerbotten* és *Norrbotten* tartományok hegyvidéki és erdős területei között egy mezőgazdasági vonalat rögzítettek, amelynek célja a rénszarvastartó számik megóvása volt. A vonaltól északra lévő területet a számi pásztorok rénszarvasaikkal együtt egész évben használhatták, azonban a vonalon kívüli legeltetés csak októbertől ápriliséig volt számukra megengedett. (SAMI PARLIAMENT, 2005)

A 20. században néhány vadászati és halászati célú korlátozás lépett érvénybe a számikra vonatkozóan, ami elsősorban a természetvédelmi célú nemzeti parkok létrehozása miatt történt. A század elején néhány tudós egy svéd rasszbiológiai intézet létrehozását javasolta, amelyet a svéd parlament elfogadott 1922-ben. Az intézet igazgatójává *Herman Lundborg* gyógyszerészt nevezték ki, akinek a célja a 'magas színvonalú svéd rassz megőrzése' volt. *Herman Lundborg* rossznak tekintette a különböző 'rasszok' gyereknemzését és keveredését. Ezt a svédek és a számik közötti fajkeveredéssel szerette volna bizonyítani. 1331 számi nemzetiségű egyén koponyáját mérte le, amit 10 év múlva közzétettek egy fotógalériában. Ezeknek a tanulmányoknak nem volt tudományos értéke. Tudósok és politikusok kezdtek tiltakozni *Lundborg* számi ellenes intézkedései ellen. Csökkentették az intézet költségvetéseit, de *Lundborg* 1935-ig, nyugdíjba vonulásáig az intézet igazgatója maradt. Jogutódja erőteljesen ellenezte a fajkutatás minden formáját, és az intézet ma az Uppsala Egyetem Orvosi genetikai osztályával egyesült, ami főleg örökletes betegségek tanulmányozására összpontosít. (SAMI PARLIAMENT, 2005)

A hegyvidékeken történő apróvadak vadászata és a halászat legalizálása fenyegetést jelentett a rénszarvastartó számik számára. 1920 és 1939 között számikat államilag kényszerítették a régi lakóhelyeik elhagyására, s a délebbi területekre történő letelepedésre. A 2. világháború után az 1950-es évektől kezdve ez a szigor enyhült, és végül 1977-ben Svédország elismerte a számikat, mint őshonos népet. Azóta mindhárom, számik lakta országban számi parlament alakult, elsőként Finnországban 1973-ban, másodikként Norvégiában 1989-ben, és végül Svédországban 1993-ban. (SAMI PARLIAMENT, 2005)

4. ábra. Számi család az 1900-as évekből

Forrás: [https://en.wikipedia.org/wiki/File: Saami_Family_1900.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Saami_Family_1900.jpg)

2000-ben létrejött a Számi Parlamenti Tanács, ami tulajdonképpen a Finnországban, Norvégiában, és Svédországban működő önálló Számi Parlamentek együttműködő testülete. A felsorolt három állam tagja a tanácsnak, azonban Oroszország számi szervezetei csak résztvevők a Számi Parlamenti Tanácson belül, mivel állandó számi testülete Oroszországnak a mai napig nem alakult. (SAMI PARLIAMENT, 2005)

3. A számi nyelvek

A számi nyelveket az uráli nyelvcsaládba tartozó finnugor nyelvek közé sorolják, ahová többek között a magyar, az észt és a finn nyelvek is tartoznak. Ha a DNS-kutatásra vonatkozó adatokra támaszkodunk, akkor valószínűbbnek tűnik az, hogy a számik ősei valójában Közép-Európából érkeztek, annak ellenére, hogy a nyelvük a finnugor nyelvcsaládból származik. A mai számi és finn nyelvek közösen az ősi finn nyelvből erednek, amelyet a számik és finnek az első évezred elejétől beszéltek. (KENT, 2018)

A számi nyelvek elnevezései azonosak a számi népek neveivel. A számik nyelve jelentősen eltér a többi finnugor nyelvtől. Legközelebb a finn nyelvhez állnak, ami inkább történeti rokonságot jelent, mint nyelvit. A finn és számi nyelvek közötti rokoni kapcsolatot néhány kutató erősen megkérdőjelezi, akik a hagyományos számi-finn proto nyelvek

kapcsolatán vitatkoznak. Kutatásaik szerint ezek a nyelvek nem állnak olyan közel egymáshoz, mint ahogyan azt korábban feltételezték. (WIKIPEDIA 3)

A számi nyelvek két nagynyelvjárásból állnak, amelyek kisebb altípusokra oszthatók. Ezek valamelyest egy nyelv dialektusának tekinthetők. (BIRD–DUMOND, 2019).

Gyakran egységesen, önálló nyelvként látjuk megemlítve a számi nyelvet, ami félrevezethető lehet, mert 12 különböző számi nyelvet állapítottak meg, amelyek közül mára már három nyelv kihalt. (PEKKA SAMMALLAHTI, 1998) A számi nyelvek közötti különbség annyira nagy, hogy beszélői nem értik meg egymást, így önálló nyelveknek tekinthetők. A különböző számi nyelvek képviselői valamennyire megértik egymást, de két nagyobb mértékben elkülönülő csoport nem tud egymással szót érteni. A legélesebb nyelvhatár az *északi*, az *inari*, és a *kolta* számi nyelvek között van, ahol a különbség a francia és spanyol nyelvek közötti eltéréssel egyenértékű. Az évszázadok során a számik állandóan egymástól elkülönülve éltek, ami nomád életmódjuknak volt köszönhető. Ebből adódóan számukra az egymással való társalgás és eszmecsere sosem volt szükségszerű. (HARMS, 2016; DOMOKOS, 2000.)

A számi nyelvek többféleképpen is csoportosíthatók. Az egyik, szélesebb körben elterjedt csoportosítás szerint a számi nyelveknek három fő dialektusa ismert. Ez a csoportosítás elsőként *Björn Collinder* terepkutató nevéhez köthető, aki *A lappok* (1954) c. könyvében tesz erről említést.

1. Északi számi: A legnagyobb számi nyelvi csoportot képviselő, *északi számit* beszélők a számi népesség kétharmadát teszik ki. Észak-Norvégia, Svédország és Finnország területén összpontosulnak, és mint nevük is mutatja, az északi számi nyelvek közé tartoznak. Még az északi számi nyelvek közé tartozik a *pitei* és *lulei* számi.

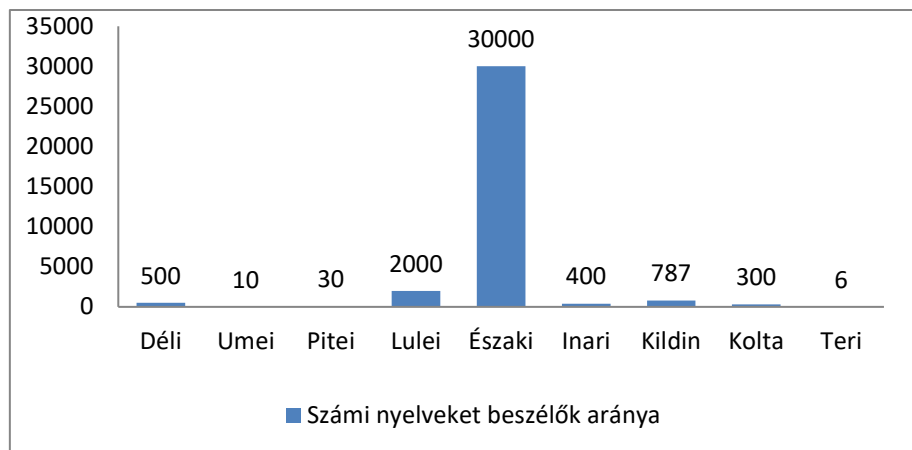
2. Keleti számi: A *keleti számi* nyelvek csoportja négy kisebb számi nyelvet foglal magában, ez pedig a Kelet-Finnország területén elterjedt *inari* és *kolta*, és Oroszország Kola félszigetén jelenlévő *kildini* és *teri* számi nyelvek. A keleti számi három nyelvjárása, a *kainuu*, az *akkala* és a *kemi* számi mára már teljesen kihalt.

3. Déli számi: A *déli számi* nyelvek képviselői jelenleg csak elszórtan találhatóak meg középső Norvégiától észak-középső Svédországig- ez a *déli* és *umei* számi.

Egy másik csoportosítás *Pekka Sammallahiti* nevéhez köthető, aki a kortárs számi lexikológia egyik legmeghatározóbb alakja. Több, mint 100 műve kapcsolódik a számik kulturális térségéhez és nyelvéhez. 1982 óta a számi nyelvek professzora az Oulu Egyetemen. *Sammallahiti* két nagy földrajzi csoportba sorolja a számi nyelveket, nyugati és keleti nyelvekre. A nyugati csoport tovább oszlik délnyugati és északnyugati nyelvekre, a keleti pedig szárazföldi és félszigeti nyelvekre, amelyek további osztályozása az 1. táblázatban látható.

Nyugati számi nyelvek	<i>Délnyugati</i>	Déli számi	Åsele nyelvjárás
			Jämtland nyelvjárás
		Umei számi	
	<i>Északnyugati</i>	Nyugati számi	Pitei
			Lulei
		Északi számi	Torne
			Finnmark
Keleti számi nyelvek	<i>Szárazföldi</i>	Inari	
		Kolta	
		Kemi (kihalt)	
		Akkala (kihalt)	
		Kainuu (kihalt)	
	<i>Félszigeti</i>	Kildini	
		Teri	

1. táblázat. A számi nyelvek csoportosítása P. Sammallahiti szerint.

5. ábra. Számi nyelveket beszélők aránya.

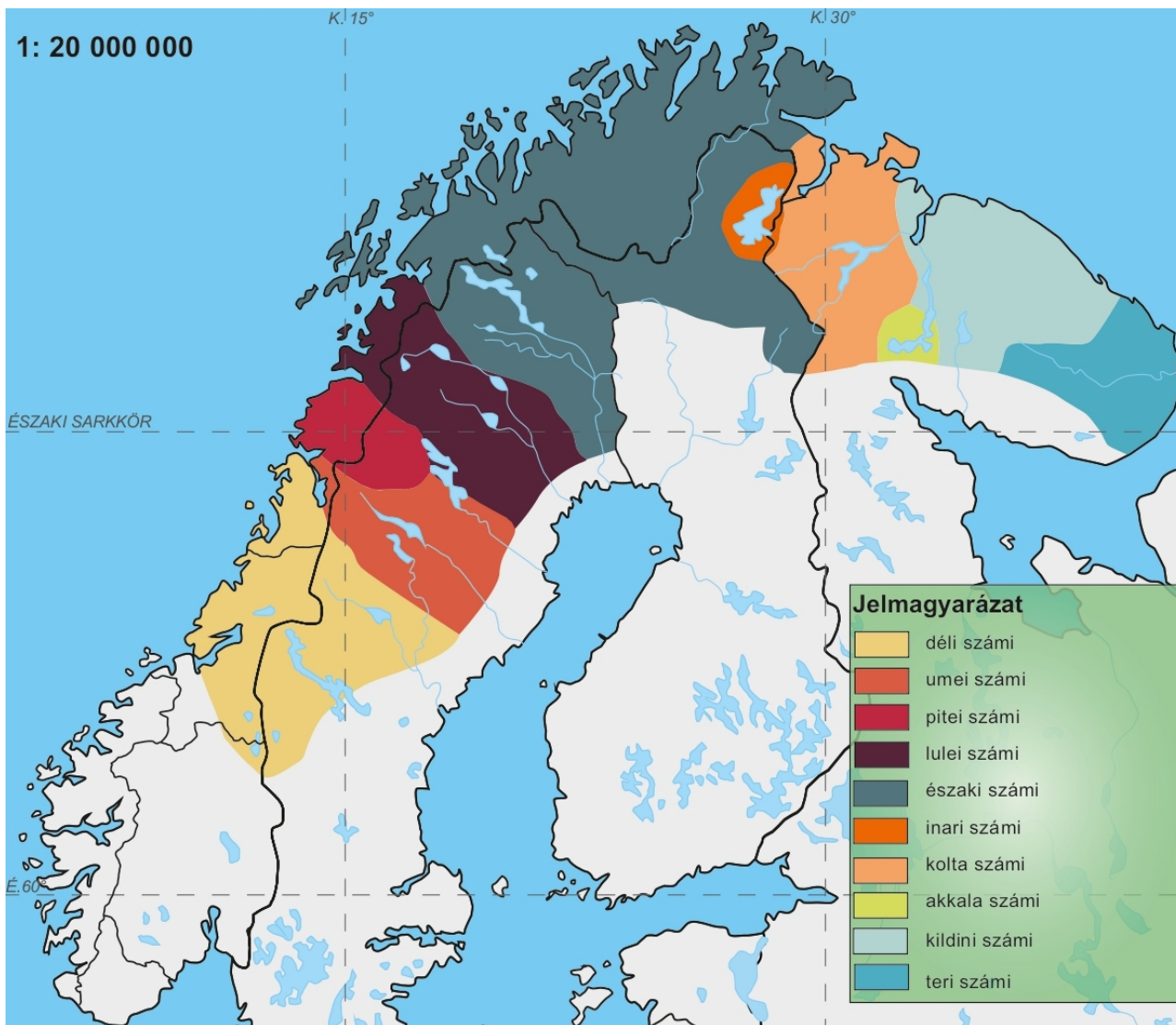
	<i>Etnikai népesség</i>	<i>A nyelvet beszélők száma</i>	<i>Nyelvi státusz</i>
Déli	600	500	Erősen veszélyeztetett
Umei	1000	10–20	Kritikusan veszélyeztetett
Pitei	2000	20–30	Kritikusan veszélyeztetett
Lulei	6000	2000	Erősen veszélyeztetett
Északi	30 000	15000–25000	Veszélyeztetett
Inari	700	400	Erősen veszélyeztetett
Kildini	600	100–500	Erősen veszélyeztetett
Kolta	500	300	Erősen veszélyeztetett
Teri	100	6–11	Kritikusan veszélyeztetett
Akkala	100	0	Kihalt

2. táblázat. Számi nép és nyelvhasználat számokban, a számi nyelvek státusza.

Az adatok az UNESCO veszélyeztetett nyelvek listájáról származnak.

A jelenlegi kisebbségi törvényeknek köszönhetően a számi nyelvek jövője ígéretesnek néz ki. Számos intézmény foglalkozik ma a számi nyelvekkel, ezáltal jóval nagyobb nyilvánosságot érnek el, mint korábban. A tapasztalat mégis inkább az, hogy a számi nyelvek napi használata folyamatosan csökken. Ez különösen azokra a területekre jellemző, ahol a számikat a mellettük élő nagyobb nemzetek erős befolyás alatt tartották. Ilyen területek például a déli számi és a lulei számi nyelvek térségei. A még használatban lévő számi nyelvek mindegyike legalább veszélyeztetett státuszt ért el. Az UNESCO (Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete) által kibocsátott Vörös Könyv szerint veszélyeztetett nyelveknek definiáljuk azokat a nyelveket, amelyeket a fiatalabb generáció otthoni keretek között még használ, de csökkenő mértékben. A számi nyelvek közül veszélyeztetett nyelv az északi számi. E nyelv képviselőinek száma kb. 30 000 körülire tehető.

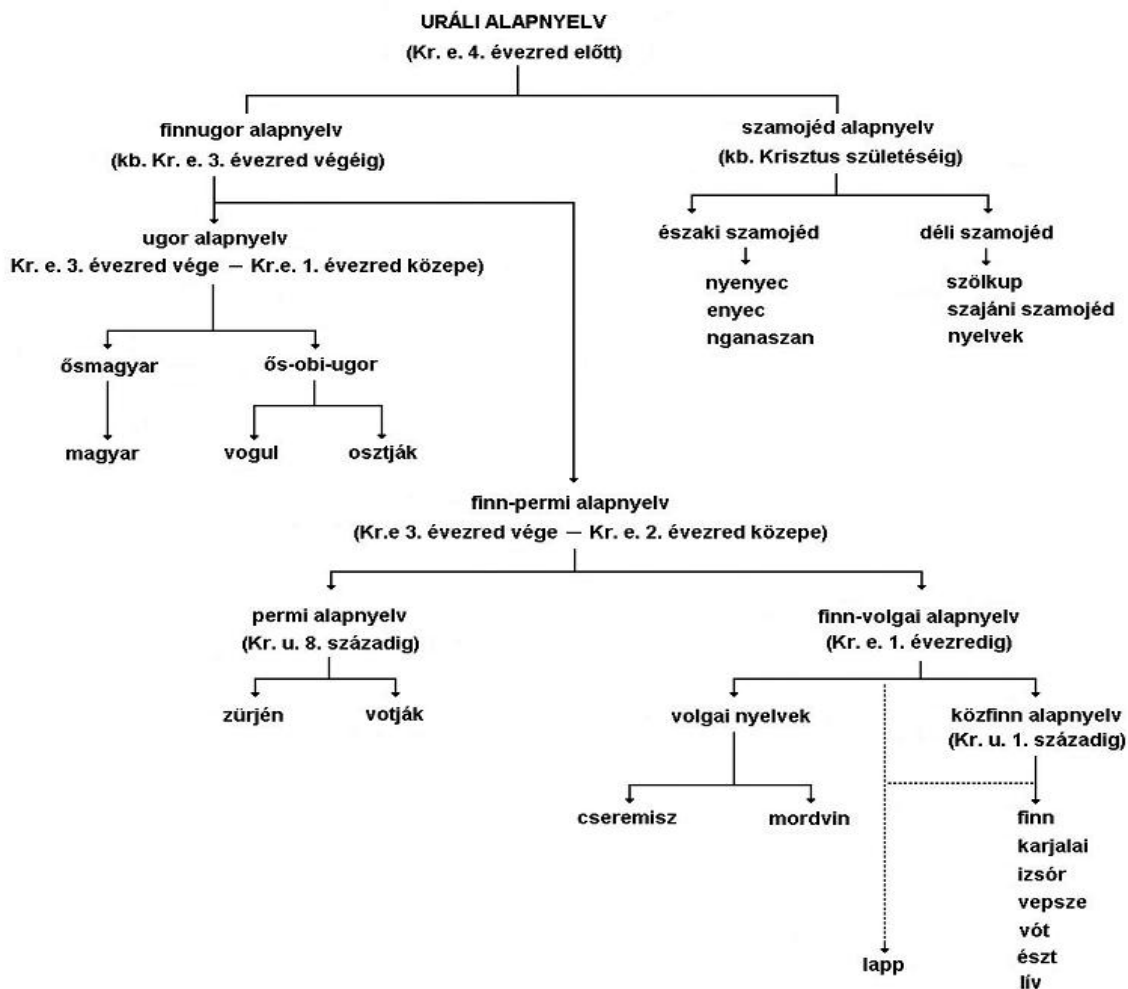
A kritikusan veszélyeztetett nyelveket kizárólag csak az idősebb generáció beszéli, ami az ebbe a kategóriába található nyelveket még közelebb sodorja a kihalás széléhez. Ebbe a csoportba tartozik a *teri* számi nyelv, amelyet csupán 6-11 fő ismer. (REGJERINGEN, 2018)

6. ábra. A számi nyelvek megoszlása Számiföldön.
Saját feldolgozás <https://snl.no/samisk> nyomán.

Az évek alatt a számik hatalmas mennyiségű szókincset alakítottak ki a természeti táj és az állatok, különösen a rénszarvasok leírására. A rénszarvas színére, nemére, belső tulajdonságaira, szőrzetére is vannak számi elnevezések. *Falk Nóra A réntartás és terminológiája az északi lappban* (2013) c. doktori értekezésében 419 réntartással kapcsolatos északi számi szót és elnevezést elemez. Ilyen például a: *geasse|čoavččis*: 'borját nyáron elveszített réntehén', *garit*: 'fiatal hím, amelynek nyakáról tavasszal kihullott a szőr', vagy *čoarvai*: 'feltűnően nagy agancsú rén'. (FALK, 2013) A hó és a jég színének, állagának és

menyiségének leírására is hatalmas szókészletük van, aminek száma elérheti a 300-at is. Például a *habllek* 'száraz és könnyű porszerű havat', az *åppås* 'érintetlen, nyomok nélküli havat' jelent. (FOCUS)

7. ábra. Hajdú Péter: A finnugor nyelvcsalád családfája, az alapnyelv bomlási idejével ábrázolva.

Forrás: <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/5Klima/mnyfgralsegedanyagok/Hajducsalfa270.JPG>

A számi nyelveket nem a számik csoportosították, hanem mind külső kutatók. A kutatók nem a számi önelnevezéseket használják a besorolásokban és megnevezésekben, hanem attól függően, hogy mely természeti tájakhoz kötődően jönnek elő az adott számi nyelvjárások, földrajzi nevekből nevezik meg a számi nyelveket. Tehát a számi nyelvek elnevezése földrajzi nevekre megy vissza, amit részletesebben elemzek a különféle számi nyelvek alatt. A számi nyelveket SAMMALLAHTI P. két nagyobb csoportba osztja, nyugati és

keleti számi nyelvekre. E két csoport között a földrajzi és történelmi távolságokon kívül főleg beszédhangtani különbségek vannak.

3.1. A nyugati számi nyelvek

A nyugati számi nyelvek a számi nyelvek egyik nagyobb ágához tartoznak. Svédországban, Norvégiában és Finnországban beszélik őket. A nyugati számi nyelvek tovább ágaznak délnyugati és északnyugati számi nyelvekre, majd ezek további önálló nyelvekre oszthatók. A délnyugati számi nyelvek a *déli* és az *umei* számi nyelvekre, az északnyugati számi nyelvek pedig a *pitei*, *lulei* és *északi* számi nyelvekre bomlanak.

3.1.1. A délnyugati számi nyelvek

Az 1. táblázatban is látható, hogy a délnyugati számi nyelvek két nyelvből állnak, mégpedig a *déli* és az *umei* számiból. Ezek a nyelvek a legdélebben beszélt számi nyelvek Számiföldön.

3.1.1.1 A déli számi nyelv

A *déli* számi nyelv (anyanyelvén: *åarjelsaemiengiele*) a legdélebben elhelyezkedő számi nyelv Számiföldön. Utolsó fellegvárai *Snåsa*, *Røyrvik*, *Røros*, *Hattfjelldal* községek Norvégiában és *Jämtland*, *Västerbotten*, *Dalarna* megyék, illetve *Härjedalen* tartomány Svédországban. *Snåsa* és *Røyrvik* községek hivatalos nyelve is egyben. Ez az egyik olyan számi nyelv, aminek van hivatalos írása, viszont ennek ellenére nagyon kevés könyv jelent meg ezen a nyelven. A *kolta* számival együtt a SOV (alany-tárgy-ige) nyelvek közé tartozik, mint többek között a magyar nyelv is.

Két nyelvjárása ismert, az *åsele*, vagyis az északi nyelvjárás, aminek neve *Åsele* község földrajzi nevéből ered. Svédországban: *Vapsten Tärnåban*; *Vilhelmina* és *Frostviken*, Norvégiában: *Vefsn*, *Grane*, *Hattfjelldal*, *Bindal* és *Namda* településeken beszélik. Másik nyelvjárása a déli, *Jämtland* nyelvjárás, aminek neve *Jämtland* tartomány földrajzi nevéből származik. Ezt a nyelvjárást Svédországban: *Hotagen*, *Offerdal*, *Kall*, *Skalstugan*, *Undersåker* és *Härjedalen*, Norvégiában: *Meråker* illetve a *Snåsa* és *Verdal* közötti területeken beszélik.

Az 1992-ben történő népszámlálás szerint a déli számik lélekszáma 600 fő, amelyből 500-an beszélik anyanyelvüket. Egy erősen veszélyeztetett nyelvnek számít. (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 1998)

3.1.1.2. Az umei számi nyelv

Az umei számi nyelv (anyanyelvén: *ubmejesámiengiälla*) egy haldokló, majdnem kihalt nyelv. Elsődleges élőhelyük az *Ume* folyó mentén található.

Az umei számi név az *Ume* folyó földrajzi nevéből ered. Az itt élő számik a folyót *Ubmejeiednu* néven hívták, melyben a '-iednu' utótag folyót jelent. Ennek jelentése magyarul 'nagy, zúgó folyó'. (BROADBENT & STORA, 2013)

Míg etnikai létszámuk 1000 főre tehető, ebből csak nagyon kevesen, 10-en, vagy legfeljebb 20-an (2000-ben talált adatok szerint) beszélik a nyelvet. Számukat erősen veszélyezteti, hogy nincsenek fiatal képviselői, köztük mindenki idős ember. Kritikusan veszélyeztetett nyelvnek számít. Az umei számi nyelvterület elhelyezkedése *Vasterbotten* megye Svédországban, az *Ume* folyó mentén (Svédországban: *Ståkke* és *Maskaure*, *Arjeplog* községben, *Malå*, *Gran* és *Ran-Sorsele* községben, *Umby-Tärna* községben; Norvégiában: *Rana*). Az umei számi az első számi nyelv, amelyiken 1755-ben megjelent a Biblia, viszont hivatalos írása 2010-ig nem alakult (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 1998).

3.1.2. Az északnyugati számi nyelvek

Az északnyugati számi nyelvek továbboszlanak nyugati nyelvekre (*pitei* és *lulei* számira), illetve az *északi* számira.

3.1.2.1 A nyugati számi nyelvek

A nyugati számi nyelvek közé a *pitei* és a *lulei* számi tartozik.

3.1.2.1.1. A pitei számi nyelv

A *pitei* számi (anyanyelvén *bidumsámegiella*, másik elnevezése az *arjeplogi számi*) egy kisebb nyelvcsoporthoz foglalat magában.

A *pitei* számik néhány ezer éve a nyugat-svédországi *Norbotten* megyében élnek a *Pite* folyó mentén, *Árjepluovve* (svédül: *Arjeplog*) és *Árviesjávrrie* (svédül: *Arvidsjaur*) községek hegyvidéki területein. A '*pite*' külső elnevezés a *Pite* folyó földrajzi nevéből származik, ami feltehetően számi eredetű. (WILBUR, 2014) *Árviesjávrrie* községben 4000 tó és 4 folyó található, amiből a számik bőségesen tudtak halászni. *Árviesjávrrie* jelentése magyarul '*bőkezű víz*'. (PROCTOR, 2007) Úgy, mint más számi csoportok is, önmagukat csak *számiként* emlegetik. (WILBUR, 2014)

A 19. század végén a magyar nyelvész, *Halász Ignác* részletesebben is foglalkozott a *pitei* számival. Tanulmányait a következő műveiben foglalta össze: *Lule- és Pite-lappmarki nyelvmutatványok és szótár* (1885); *Népköltési gyűjtemény: a Pite Lappmark Árjepluogi egyházkerületéből* (1893); *Pite lappmarki szótár és nyelvtan* (1896).

Joshua Wilbur 2010-ben végzett a *pitei* számikra vonatkozóan egy kutatást, amely szerint 50 *pitei* számi anyanyelvű él ma, és közülük 30 fő használja aktívan az anyanyelvét. A kutatásból az is kiderült, hogy az etnikai létszámuk 2000 lehet. (WILBUR, 2014) A csekély számú *pitei* számi nyelvet ismerők miatt a nyelv kritikusán veszélyeztetett. A nyelvhez legközelebbi rokonságban a *lulei*, és a *déli* számi áll. Három további dialektusa ismert, ez az északi (*Luokta-Mavas* körzet Svédországban), a közép (*Semisjaur-Njarg* körzet Svédországban) és a déli dialektus (*Svaipa* körzet Svédországban). Hivatalos írását az *Arjeplog Számi Egyesület* alkotta meg 2008-ban (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 2016)

3.1.2.1.2. A *lulei* számi nyelv

A *lulei* számi (anyanyelvén: *julevsámegiella*) a második legelterjedtebb számi nyelv az északi számi nyelv után. A nyelvet Svédországban, a *Lule* folyó mentén beszélik.

A *lulei* számik elnevezése a *Lule* folyó alapján történt, ami egy számi származású földrajzi név. A '*lule*' név a számi '*lulij-jokko*' elnevezésből ered, aminek magyar megfelelője '*az erdei számik folyója*', vagy '*a keletiek folyója*'. (ÖHMAN, 2010)

A *lulei* számik etnikai népességszáma 6000 fő, ebből 2000-en beszélik anyanyelvüket. Főleg a svédországi *Norrbotten* megyében beszélik a nyelvet, és a Norvégiában található *Nordland* megye *Tysfjord* községében hivatalos nyelvként is elismerték. A *lulei* számik egymástól való elszigeteltségének következtében három kisebb dialektus alakult ki a nyelven belül, ezek pedig az északi (Svédországban: *Sörkaitum*, *Sirkas* és *Jåkkåkaska* körzetek; Norvégiában: *Tysfjord*), déli (Svédországban *Tuorpon* körzet) és erdei nyelvjárások

(Svédországban: *Gällivare* és *Serri* erdei számi falvak). A *lulei* számi nyelv saját ábécével is rendelkezik. A fiatalok a nyelvet csak kis mértékben használják, ők inkább a svéd nyelvhasználatát részesítik előnyben. Ennek ellenére a nyelv az 1983-ban történő szabványosítás óta elérte a szélesebb nyilvánosságot is. (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 2016).

3.1.2.2. Az északi számi nyelv

Az északi számi nyelv (anyanyelvén *davvisámegiella*, vagy: *lapp*, amit a kifejezés sértő jellege miatt elutasítanak; másképpen: számi) a legészakabban elhelyezkedő nyelv a számi nyelvek közül és egyben a legnagyobb arányban elterjedt számi nyelv is. Az északi számi nyelvet beszélők száma lefedi Norvégia, Svédország és Finnország északi területét. Számukat tekintve több becslés is született, amelynek végeredménye 15 000 és 20 000 köré tehető. Ebből 2000 fő Finnországban, 5-6000 fő Svédországban és 7000 fő Norvégiában él. Első nyomtatott emléke egy 1638-as egy *Svenske och Lappenske ABC Book* c. protestáns, vallásos könyvből származik, amely főleg imákat tartalmazott. Mai ortográfiai kutatások szerint az 1977 előtt születő északi számi anyanyelvűek nem rendelkeztek önálló írásrendszerrel, ezt csak az utóbbi 30 évben sajátították el főként adminisztratív jellegű munkák betöltése miatt. Norvégia 2 megyéjében (*Finnmark* és *Troms*) és 6 községében (*Kautokeino*, *Karasjok*, *Nesseby*, *Tana*, *Porsanger* és *Gáivuotna-Kåfjord*) is hivatalos nyelv. *Sammallahti* három főbb nyelvjárásra osztja fel az északi számi nyelvet: *finnmarki*, *tornei*, és *tengeri* számi nyelvjárásra, amelyek további altípusokra oszthatók.

A *finnmarki* számik a nevüket a norvég *Finnmark* megye földrajzi elnevezéséből kapták. Az ónorvég nyelvű *Finnmørk* név első részével, a 'finn' előtaggal utaltak régen a számikra, a 'mørk' utótag pedig erdőséget, határvidéket jelentett. Több száz évvel ezelőtt *Finnmørk* névvel hivatkoztak minden olyan területre, ahol a számik éppen tartózkodtak. (WIKIPEDIA 2) A *finnmarki* nyelvjárás tovább oszlik *nyugati* (Finnországban: *Kelet-Enontekiö*, *Észak-Sodankylä* és *Inari* község egy része; Norvégiában: *Kautokeino* és *Alta* községek) illetve *keleti* dialektusokra (Finnországban: *Utsjoki* és *Inari* község egy része; Norvégiában: *Karasjok*, *Porsanger* és *Tana* községek).

A *tornei* számik neve a *Torne* folyó földrajzi nevéből származik. A *tornei* számi nyelvjárás négy további részre oszlik: a finn „wedge” dialektusra (Finnországban: *Nyugat-Enontekiö*; Norvégiában: *Skibotnelva*, *Gálggojávri* és *Nordreisa* közötti szomszédos területek), a *Karesuando* dialektusra (Svédországban: *Könkämävuoma* és *Lainiovuoma* körzetek; Norvégiában: *Lyngen* és *Balsfjord*), a *Jukkasjärvi* dialektusra (Svédországban:

Saarivuoma, Talma, Rautasvuoma és Kaalasvuoma körzetek; Norvégiában: *Vågsfjord* és *Ofofjord* környékei), illetve a *Kaitum* dialektusra (*Norrkaitum* és *Mellanbyn* körzetek Svédországban). (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 2016)

A *tengeri* számik Norvégia északi partvidékein élnek. Főleg különböző életmódjuk miatt távolodtak el a többi számi csoporttól. A *tengeri* számik fő megélhetése a halászat a többi számmal ellentétben, akik rénszarvasokkal foglalkoztak. (THE SEA SAMI) A *tengeri* számik Norvégia északi partvidékén a *Fisher-félszigettől Troms-ig* élnek (a *Porsanger fjord* kivételével). (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 2016)

Az írott északi számi nyelv főleg a nyugati *finnmarki* nyelvjáráson alapul (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 2016)

3.2. A keleti számi nyelvek

A keleti számi nyelvekhez 7 számi nyelv tartozik (*inari, kolta, kemi, akkala, kainuu, kildini és teri*) amelyből 3 nyelv (*kemi, akkala és kainuu*) mára már kihalt. A *kildini* és *teri* nyelvet csak Oroszországban beszélik. Az Oroszországban élő számik nyelvének mindegyik képviselője kétnyelvű, és beszéli az állami, orosz nyelvet is. Az orosz nyelvterületen elhelyezkedő nyelveket manapság alig hallani nyilvános területeken. A *kildini, teri, kolta* és *akkala* nyelvekre különböző szakirodalmak *kola* számi nyelvekként hivatkoznak. A '*koall*' *kildini* számi szó valószínűleg az északi germán nyelvekből származik, aminek jelentése *arany*. Ebből keletkezhetett a '*kola*' megnevezés. (KENT, 2018) A *kola* számi nyelvek beszélői önmagukat *számiként* (*kildini* számi nyelven: *sāmm'lenč, sāmm'la* vagy *sāmm*) nevezik, nyelveikre pedig ugyanúgy utalnak, mint más számi csoportok is, úgy, mint *számi nyelvekre* (*kildini* számi nyelven: *sām'kill; kolta* számi nyelven: *sää'mķiðll*). A félreértések elkerülése érdekében ha szükséges, hozzáteszik saját falujuk nevét.

3.2.1 A szárazföldi számi nyelvek

A szárazföldi számi nyelvek közé az *inari, a kolta, a kemi, az akkala* és a *kainuu* nyelv tartozik. Ezeket a nyelveket Oroszországban és Finnországban beszélik.

3.2.1.1. Az *inari* számi nyelv

Az *inari* számi nyelvet (anyanyelvén: *anarâškielâ*) Finnország *Inari* községében beszélik. Az *inari* számi elnevezés az *Inari* folyó földrajzi nevéből származik. Bár más számi népek is beszivárogtak a területre, az *inari* számik egész történelmük során *Inari* (*Aanaar*) községben éltek az *Inari* tó (*Aanaarjävri*) mentén.

Az *inari* számi nyelvet beszélők száma mindig is alacsony volt, ez a szám sohasem haladta meg maximálisan az 1000 főt. A finnországi Számi Parlament szerint 269, főként középkorú személy használja az *inari* számit, mint anyanyelvét (2003-as adatok szerint). Tekintettel arra, hogy nem minden ember jelenik meg a választásokon, valódi számukat 300-ra becsülik. Kevés fiatal nyelvhasználója miatt egy erősen veszélyeztetett nyelvnek számít. 1986-ban megalakult az Inari Számi Nyelvi Szövetsége, aminek célja az, hogy tovább népszerűsítse a nyelvet és annak használatát. Legfontosabb *inari* számi települések: *Nellim*, *Ivalo*, *Menesjärvi*, *Repojoki*, *Tirro*, *Inari*, *Kaamanen*, *Aksujärvi*, *Syysjärvi*, *Iijärvi*, *Svettijärvi*, *Partakko*. (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 2016)

3.2.1.2. A *kolta* számi nyelv

A *kolta* száminép (anyanyelvükön: *njuõ'ttjäu'rrkiõll*) a Kola-félsziget őshonos népe.

A *kolta* számik *sa'mmlaž* néven emlegetik magukat, ami egyszerűen csak számit jelent *kolta* számi nyelven. Nyelvüket *njuõ'ttjäu'rrkiõll* néven hívják, ami a *kolta* számik által ősidők óta lakott terület, *Njuõ'ttjäu'rr* (ma orosz: *Notozero*) földrajzi nevéből származik. Más nemzetek *nuõrttsää'mkiõll* néven utalnak rájuk, ami 'keleti számi'-t jelent *kolta* számi nyelven, azonban ezt a nevet a *kolta* számik nem használják. (HASSELBLATT & HOUTZAGERS & PAREREN, 2011)

Ma összesen 700-an lehetnek, s ebből körülbelül 200-400-an beszélik anyanyelvüket. Ebből a számból a *kolta* számik csaknem harmada él az őshonos *kolta* számi területen kívül Finnország más részein, s elszórtan még Norvégiában és Svédországban is megtalálhatjuk őket. A II. világháború előtt négy finnországi faluban beszélték a nyelvet. Fő területük *Petsamo* kerületben, *Suonikylä* és *Petsamo* faluban voltak. Ezeket a területeket a II. világháborúban az oroszok elfoglalták, és a *kolta* számikat *Inari*, *Sevettijärvi* és *Nellim* falvakba telepítették át, így *Petsamo*-ban elveszítették szülőföldjüket. Ma Finnországban *Inari* keleti részén élnek legfőképp, az *Inari* tó déli, délkeleti, és északkeleti részén, *Sevettijärvi*, *Nellim* falvakban és a környező területeken. Az orosz oldalon *Tuloma*, *Verchnetulomskij*,

Murmoši és *Lovozero* falvakban telepedtek le. A *kolta* számi nyelv két ága ismert, ezek az északi (*Paatsjoki*, *Petsamonkylä* és *Muotka* falvak) és déli nyelvjárások. A déli nyelvjárás még tovább oszlik *Suonikylä* (a finn *Sevettijärvi*), illetve *Nuortijärvi-Hirvasjärvi* dialektusra (a *Nuortijärvi* tó környéke). (KOSNER, 2016)

Az 1960-as, 1970-es években, a nagy migrációs hullám idejében a *kolta* számik közül sokan vándoroltak el jobb életkörülmények és új otthon reményében. Ez a migráció legfőképp a munkalehetőségek hiánya miatt még a mai időkben is zajlik. Az elvándorlás főleg a fiatalabb generációra jellemző. Ebből kifolyólag a *kolta* számi nyelvterület lakossága egyre idősödik. A nyelv iránti érdeklődés a fiatalabb generáció által némi reményt adhat a *kolta* számi nyelv jövőjével kapcsolatban, ennek ellenére a komolyan veszélyeztetett nyelvek közé tartozik. A '*skolt*' vagy '*kolat*' kifejezést nem-számi anyanyelvű, külföldi személyek alkották, ami negatív értelemmel társul a *kolta* nép számára. (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 2016)

3.2.1.3. A *kemi* számi nyelv

A *kemi* számi nyelv több mint 100 éve kihalt nyelvnek számít. *Lappföld* legdélebbi részein beszélték a finnországi *Kuusamo* város környékén. *Kemi* számi nyelven több vers is fennmaradt még a 17. századból, *Olaus Sirma* kemi számi származású papnak köszönhetően, aki az első számi származású költők egyike. (SONDRUP & SANDBERG & DOUBOIS & RINGGAARD, 2017)

3.2.1.4. Az *akkala* számi nyelv

Az *akkala* számi (anyanyelvükön: *äh'k'el'säm'la*) a Kola-félsziget belső részein elterülő nép és nyelv volt.

Az '*akkala*' név egy számi származású falu, *Ähkel* nevéből ered, ami a falu közelében lévő tó, *Ähkkejäur* (szó szerint: 'öregasszony tó') földrajzi nevéből származik. A tónak és falunak nevét az orosz *Babozero*, *Babinsk* szóból fordították le *akkala* számi nyelvre. A '*babinskij*' szó alaptöve a '*baba*' név, ami magyarul öregasszonyt jelent. Az *akkala* számik önmagukat *äh'k'el'säm'la* néven hívták. (HASSELBLATT & HOUTZAGERS & PAREREN, 2011)

Korábban tévesen a *kildini* számi egyik dialektusának hitték, ám a közelmúltban önálló nyelvként terjedt el, amely leginkább a szomszédos *kolta* számihoz kapcsolódik. 2003-ban elhunyt a legutolsó személy, aki teljes egészében ismerte a nyelvet. (SALMINEN, 2007)

Más számi kutatók szerint mára egy-két idős ember van életben, akiknek van némi tudása a nyelvről. (SCHELLER, 2010) *Akkala* számi nyelven több írás- és hanganyag fennmaradt, viszont mégis az egyik legkevésbé ismert számi nyelvek közé tartozik.

3.2.1.5. A *kainuu* számi nyelv

A *kainuu* számi nyelv a kihalt három számi nyelv egyike. A *kainuu* elnevezés Finnország *Kainuu* régiójának földrajzi nevéből származik. Azért kapták a nevüket, mert a *kainuu* számik ebben a régióban éltek több ezer évig, ők voltak *Kainuu* eredeti lakói. 17. században *Per Brahe*, Finnország főkormányzója *Kainuu* népességszámának növekedését ösztönözte, ezért tízéves adómentességet ígért az ide érkező telepeseknek. A nyelv a 18. században teljes egészében kihalt, amikor feltehetően a *kainuu* számik asszimilálódtak a finn népek közé és elhagyták anyanyelvük használatát. (WIKIPEDIA 1)

3.2.2. Fél-szigeti számi nyelvek

A fél-szigeti számi nyelvek közé két Oroszországban elterjedt nyelv, a *kildini* és a *teri* számi nyelv tartozik.

3.2.2.1. A *kildini* számi nyelv

A *kildini* számi (további szinonim neve a *kola*, vagy *keleti* számi, anyanyelvükön cirill írással: *Ки́лтса́мьки́лл*, ugyanez latin írással: *kiilltsaam' kiill*) Oroszország északnyugati részének Kola-fél-szigetén élő számi nép és nyelv.

A '*kildin*' elnevezés egy Murmanszkhoz közeli, Barents-tengeri *Kildin* nevű sziget földrajzi nevéből származik, amit más, nem számi nemzetek vezettek be. 1891-ben *Arvid Genetz* volt az első között, aki *kildini* száminak nevezte ezt a népcsoportot. (HASSELBLATT & HOUTZAGERS & PAREREN, 2011)

A *kildini* számik az orosz nyelv térhódítása miatt nyelvüket már aligha használják. Szinte csak egymás között, bizalmasan beszélnek anyanyelvükön. A 2010-es census szerint megközelítőleg 340-en nyelvhasználója van, akik között sok az időskorú, ezért az UNESCO Vörös Könyve a kritikusan veszélyeztetett nyelvek közé sorolja őket. Ebben az évtizedben fejlesztették ki a *kildini* számi cirill alapú helyesírását. Annak ellenére, hogy a *kildini* számi

nyelvet szabványosították, a nyelvet sem hivatalos munkában, sem közigazgatásban, sem az oktatásban nem használják. Jelenleg a nyelvet kizárólag *Lovozero* egyik iskolájában tanítják gyerekeknek. A nyelvre nagy hatással van az orosz szókincs és nyelvtan. A *kildini* számik többsége *Lovozero* környékén él, illetve *Revda*, *Kola*, *Loparskaja* és *Teriberka* falvakban. A jelenleg is élő *kildini* számi nyelv képviselői számára van lehetőség, hogy tovább adják a nyelvet a fiatalabb generáció számára, de ezt a közösség nem használja ki, feltehetően azért, mert nem tudja hogyan kell, vagy azt nem tudja, kihez fordulhat. (RIEßLER, 2014)

3.2.2.2. A *teri* számi nyelv

A *teri* számi nyelvet Számiföld legkeletibb részen beszélik.

A *teri* számi elnevezés a Kola-félsziget keleti partjának földrajzi nevéhez köthető, a *teri* (ma orosz: 'Tersky') parthoz. 1891-ben *Arvid Genetz* '*tarje kill*' néven hivatkozott a *teri* számikra. A '*tarje*' név szintén a *teri* parthoz (ma orosz: 'Tersky') kapcsolódik. *Halogalandi Ottár*, norvég utazó már a 9. században megemlíti a '*ter(-finnas)*' nevet, mint a Kola-félsziget keleti partvidékén élő népet. A *teri* számi elnevezés pontos eredetét azonban a mai napig nem ismerjük. (HASSELBLATT & HOUTZAGERS & PAREREN, 2011)

A *teri* számi nyelv egy haldokló számi nyelv, aminek nyelvterülete a *kildini* számi nyelvterülettől keletre, szintén a Kola-félszigeten helyezkedik el. A 19. század végén 6 falu tartozott a nyelvterületbe, aminek összlakossága kb. 450 fő volt. Bár 2004-ben az etnikai létszámuk 100 fő, mégis ebből csak 10 fő beszélt a nyelvet, a többi személy átvette az orosz nyelv használatát. Ez a szám 2010-re 10-ről 2 főre csökkent. A hirtelen hanyatlás oka az ún. 'oroszosítás' volt. Az oroszok tiltották a *teri* számi nyelv használatát iskolákban, még otthonokban is. A 20. századig a legnagyobb számban a *Yokanga* folyó mentén éltek. (WIKIPEDIA 4) Ma legfőképp 5 településen élnek, amelyek a következők: *Murmanszk*, *Lujavv'r* (oroszul: Lovozero), *Krasnoščel'e* és *Umba*. A nyelv dokumentálása hiányos, emellett nyelvtani leírás sem áll rendelkezésre. A nyelv helyesírási rendszere a *kildini* számi nyelvvel együtt a cirill ábécé alapján történik. (TER SAAMI) (ABONDOLO & SAMMALLAHTI, 2016)

4. A legjelentősebb számi nyelvekkel foglalkozó magyar kutatók

SAJNOVICS JÁNOS

Az első magyar származású tudós, aki a magyar és a számi nyelvek kapcsolatának bizonyításával foglalkozott, *Sajnovics János* (1733–1785) jezsuita szerzetes, matematikus és csillagász volt. *Sajnovics VII. Keresztély* dán király kezdeményezésére, *Mária Terézia* megbízásából utazott el *Hell Miksa* csillagász barátjával az Észak-Norvégiában lévő *Vardø* szigetre. Elsődleges feladatuk a Vénusz átkelésének megfigyelése volt a napkorong előtt. *Hell Miksa* észrevette, hogy a számi nyelvek hangzása a magyarhoz hasonló, majd *Sajnovics Jánosra* bízta ennek a kapcsolatnak a vizsgálatát. (HÁM, 1889)

Sajnovics észrevételeit és a számi-magyar nyelv rokonságának bizonyítását a *Bizonyítás. A magyar és a lapp nyelv azonos* (1770) c. művében foglalta össze, ahol 12 fejezetben taglalja a két nyelv közötti hasonlóságokat. A mű vegyes érzelmeket váltott ki nemzetközi viszonylatban, Magyarországon pedig inkább elleneztek, mint elfogadták. Ennek leginkább az az oka, hogy *Sajnovics* nem végzett nyelvészeti tanulmányokat a terepen elvégzett nyelvészeti ténykedései előtt, ezért kutatásának módszertana és eredményei megkérdőjelezhetők. (HÁM, 1889) Néhány bizonyítottan finnugor származású szó a műben, jelenlegi északi számi helyesírással: *njuollâ* (nyíl), *dol'ge* (toll), *bæsse* (fészek), *čoar've* (szarv), *dálvi* (tél), *vuodja* (vaj), *vârrâ* (vér). (SAJNOVICS, 1770)

HALÁSZ IGNÁC

Halász Ignác (1855–1901) nyelvész és egyetemi tanár a számik területén gyűjtött nyelvészeti jellegű munkájáról vált ismertté. Ő volt az első, aki az első átfogó, déli számi nyelvjárásokon alapuló szöveggyűjteményeket elkészítette, illetve a számi folklór egyik legjelentősebb képviselője.

A Magyar Tudományos Akadémia segítségével három tanulmányi utat tett meg a svédországi és norvégiai számik földjén. Első útja 1884-ben Svédországban volt a *lulei* számik területén, *Jokkmokkban*. Itt *lulei*, *pitei* és *jämtlandi* számi szövegeket is lejegyzett, amelyeknek szöveghezamát az 1885-ben kiadott *Svéd-lapp nyelv I.*, illetve az 1886-ban kiadott *Jemtlandi lapp nyelvmutatványok (Svéd-lapp nyelv II.)* c. művében írt le. Második útján a norvég *Tromsø* felé vette az irányt, majd az *åsele* számik területén 23 mesét jegyzett le *umei* és *tornei* számi nyelven, amit a *Svéd-lapp nyelv III.* (1887) c. művében írt le. Továbbá 1891-ben megjelent *Déli lapp* c. szótára (*Svéd-lapp nyelv IV.*). A harmadik, legsikeresebb útján 1891-ben indult útnak, ekkor a Norvégiában elhelyezkedő *Saltdalen*ban tartózkodott

több, mint három hétig. Úgy, mint előző útjánál, itt is 23 mesét gyűjtött össze *pitei* számi nyelven, amelynek gyűjteményét 1893-ban, a *Svéd-lapp nyelv* V. c. művében foglalt össze. 1895-ben megjelent a *Pite-lappmarki* c. szótára.

LAKÓ GYÖRGY

Lakó György (1908-1996) nyelvész egész életében a finnugor nyelvek tanulmányozásával foglalkozott. Jelentős eredményeket ért el a permi és a számi nyelvekkel kapcsolatban. 1935-ben eljutott a *lulei* számik földjére, s rövid ott tartózkodása alatt nyelvi dokumentumokat gyűjtött. (HONTI) A gyűjtése alapján, az 1986-ban megjelent *Chrestomathia Lapponica* c. tanulmányában alaposan leírja és bemutatja a számi nyelvet, amiben egy 1500 szavas lista is megtalálható. (TÓTH, 2017)

Összegzés

Dolgozatom fő célja a számi népelnevezések eredetének kutatása és ezen elnevezések földrajzi név kapcsolatának bizonyítása volt. A megvizsgált számi népelnevezések alapján elmondható, hogy szinte az egyik számi nép neve sem önelnevezésből származik, hanem mind külső kutatók, vagy egyszerű emberek határozták meg őket attól függően, mely természeti tájak kapcsán jöttek elő a számi nyelvek és nyelvjárások, amelyeket földrajzi nevekből neveztek meg.

Az északi számi nyelv helyzete egyre jobb, már nyelvtanulási anyagok is találhatóak róla az interneten, amelyek mindenki számára elérhetők és elsajátíthatók. Azonban a többi számi nyelv nem ilyen szerencsés; három számi nyelv teljesen kihalt, és szintén három számi nyelvet legfeljebb 30-an beszélnek. Úgy, gondolom fontos erről beszélni, mert ugyan nem tudjuk így megakadályozni a veszélyeztetett nyelvek kihalását, azonban ezzel felhívjuk a figyelmet rájuk, ami az első lépés a megelőzés érdekében.

IRODALOMJEGYZÉK

- ABONDOLO, DANIEL MARIO & SAMMALLAHTI, PEKKA (1998). *Saamic*. In: ABONDOLO, DANIEL MARIO: *The Uralic Languages*. London: Routledge, pp. 43-56.
- ALLARD, CHRISTINA & SUSANN F. SKOGVANG (2015). *Indigenous Rights in Scandinavia: Autonomous Sami Law*. New York: Routledge, pp. 79-80.
- BARTENS, HANS-HERMANN, ford.: MOLNÁR, JUDIT (1998). *Halász Ignác mint lapp mesegyűjtő*. Budapest: ELTE Finnugor Tanszék
- BERG-NORDLIE, MIKKEL & JAHR, E. HÅKON & VIKØR, LARS S. (2019). *Språk I Norge. I Store norske leksikon*. Forrás: https://snl.no/spr%C3%A5k_i_Norge Utolsó elérés: 2019. március 21.
- BIRD, J. BRIAN & DUMOND, E. DON (2019). *Arctic. Northernmost region of the Earth*. Encyklopædia Britannica, inc. Forrás: <https://www.britannica.com/place/Arctic> Utolsó elérés: 2019. március 21.
- BROADBENT, NOEL D. & STORA, JAN (2013). *Lapps and Labyrinths: Saami Prehistory, Colonization, and Cultural Resilience*. Washington: Smithsonian Institution. pp. 194.
- DOMOKOS, JOHANNA (2000). *A számi költészet fordíthatóságáról*. Budapest: Kel-Print.
- FALK, NÓRA (2013). *A réntartás és terminológiája az északi lappban*. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem- Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar.
- FOCUS ON STRUCTURE. Forrás: <https://northernsaami.omeka.net/exhibits/show/-northern-saami-dialect/focus-on-structure> Utolsó elérés: 2019.05.19.
- HÁM, SÁNDOR (1889). *Sajnovics János élete és Demonstratioja*. Esztergom: Buzárovits Gusztáv Könyvnyomdája.
- HANSEN, LARS I. & OLSEN, BJØRNAR (2013). *Hunters in Transition: An Outline of Early Sámi History*. Boston: Brill, pp. 239., 288.
- HARMS, ROBERT T. (2016). *Uralic languages*. Encyklopædia Britannica, inc. Forrás: <https://www.britannica.com/topic/Uralic-languages> Utolsó elérés: 2019. március 21.
- HASSELBLATT, CORNELIUS & HOUTZAGERS, PETER & REMCO VAN PAREREN (2011). *Language Contact in Times of Globalization*. Amsterdam/New York: Rodopi B.V. pp. 6-10.
- HONTI LÁSZLÓ. *Emlékbeszéd Lakó György rendes tag felett*. Forrás: https://mta.hu/data/dokumentumok/i_osztaly/1_osztaly_emlekbeszedek/Emlekbeszed_Lako_Gyorgy.pdf Utolsó elérés: 2019.05.19.
- KENT, NEIL (2018). *The Sámi Peoples of the North: A Social and Cultural History*. London: Hurst & Company, pp. 1-20.
- KOMMUNAL- OG MODERNISERINGSDEPARTEMENTET (2018). *Fakta om samiske språk*. Regjeringen.no. Forrás: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolkogminoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/fakta-om-samiske-sprak/id633131/> Utolsó elérés: 2019. március 21.
- KOSNER, LUKAS (2016). *God Speaks Skolt Sámi as Well. Finnish Orthodox Church as a Domain of Language Use among the Skolt Sámi in Sevetijärvi*. Tromsø: The Arctic University of Norway. pp. 1-5.

- NILS, MIKKEL SARA (2009). *Siida and traditional Sami reindeer herding knowledge*.
 Forrás: <https://thenorthernreview.ca/index.php/nr/article/view/9/8>
 Utolsó elérés: 2019. 04. 23.
- ÖHMAN, MAY-BRITT (2010). *Being May-Britt Öhman: Or, Reflections on my own Colonized Mind Regarding Hydropower Constructions in Sápmi*. In: ELOVAARA, PIRJO & SEFYRIN, JOHANNA & ÖHMAN, MAY-BRITT & ELOVAARA, CHRISTINA BJÖRKMAN. *Travelling thoughtfulness: Feminist technoscience stories*. Umeå: Umeå University Department of Informatics. pp. 268.
- PROCTOR, JAMES (2007). *Lapland: The Bradt Travel Guide*. Chalfont Saint Peter: Bradt Travel Guides. pp. 42.
- RIEßLER, MICHAEL (2014). *Kildin Saami. A brief introduction*. Freiburg: Scandinavian Department, University of Freiburg. Forrás: <http://omnibus.unifreiburg.de/~mr5496/downl/KildinSketchVeryshort.pdf>
 Utolsó elérés: 2019. 04. 02.
- ROBINSON, B. DEBORAH (2002). *The Sami of Northern Europe*. Minneapolis: Lerner Publications. pp. 5.
- SAJNOVICS, JÁNOS (1770). ford.: CONSTANTINOVITSNÉ, V. ZSUZSA, szerk.: SZÍJ, ENIKŐ (1994). *Bizonyítás. A magyar és a lapp nyelv azonos*. Nagyszombat: Typis Collegii Academici Societatis Jesu.
- SAMI PARLIAMENT (2005). *The Sami- an indigenous people in Sweden*. Västerås: Edita Västra Aros.
- Sami*. Forrás: <https://www.everyculture.com/wc/Norway-to-Russia/Sami.html>
 Utolsó elérés: 2019.05.19.
- SIMMS, DOUG (). *The Early Period of Sámi History, from the Beginnings to the 16th Century*. Forrás: <https://www.laits.utexas.edu/sami/dieda/hist/early.htm>
 Utolsó elérés: 2019. 04. 02.
- SONDRUP, STEVEN P. & SANDBERG, MARK B. & DOUBOIS, THOMAS A. & RINGGAARD, DAN (2017). *Nordic Literature: A comparative history. Volume I: Spatial nodes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. pp. 17.
- SZATMÁRI, ANDREA (2011). *A számi (lapp) népcsoport autonómiája Norvégia, Svédország és Finnország területén*. Forrás: <http://flachbarth.blogspot.com/2012/02/szami-lapp-nepcsoport-autonomiaja.html> Utolsó elérés: 2019. 04. 02.
- Ter Saami*. Forrás: <http://www.endangeredlanguages.com/lang/3566>
 Utolsó elérés: 2019.05.19.
- THE EDITORS OF ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA (2018). *Sami language*. Encyklopædia Britannica, inc. Forrás: <https://www.britannica.com/topic/Sami-language>
 Utolsó elérés: 2019. március 21.
- TILLINGER, GÁBOR & FEJES, LÁSZLÓ (2009). *A lappok*. Forrás: <http://fu.nytud.hu/hivlps.htm>
- TÓTH, A. NIKOLETT (2017). *A számi lexikográfia története*. Finnugor Világ, 2017/3, pp. 19.
- WIKIPEDIA 1: *Kainuu Sámi language*.
 Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Kainuu_S%C3%A1mi_language
 Utolsó elérés: 2019. 05. 18.
- WIKIPEDIA 2: *Finnmark*. Forrás: <https://en.wikipedia.org/wiki/Finnmark>
 Utolsó elérés: 2019. 05. 18

WIKIPEDIA 3. *Sámi languages*. Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1mi_languages

Utolsó elérés: 2019.05.19.

WIKIPEDIA 4. *Ter Sámi language*.

Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Ter_S%C3%A1mi_language

Utolsó elérés: 2019.05.19.

WILBUR, JOSHUA (2014). *A grammar of Pite Saami*. Berlin: Language Science Press. pp. 1-3.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni témavezetőmnek, Faragó Imre tanár úrnak, hogy hasznos tippekkel és tanácsokkal segítette dolgozatom előrehaladását.

Továbbá köszönöm édesanyámnak, Jurcsák Évának, édesapámnak Jurčák Vojtechnek, illetve nővéremnek, Básti Jurcsák Klaudiának a biztatását és bátorítását. Végül köszönöm Básti Péternek a segítségét főleg a fogalmazásban és a hasznos tippekért.

Mellékletek

A szakdolgozathoz mellékelt CD tartalmazza pdf formátumban a dolgozatot, illetve a 2 térképvázlatot szintén pdf formátumban.

Nyilatkozat

Alulírott, Jurcsák Viktória nyilatkozom, hogy jelen szakdolgozatom teljes egészében saját, önálló szellemi termékem. A szakdolgozatot sem részben, sem egészében semmilyen más felsőfokú oktatási vagy egyéb intézménybe nem nyújtottam be. A szakdolgozatomban felhasznált, szerzői joggal védett anyagokra vonatkozó engedély a mellékletben megtalálható.

A témavezető által benyújtásra elfogadott szakdolgozat PDF formátumban való elektronikus publikálásához a tanszéki honlapon

HOZZÁJÁRULOK

NEM JÁRULOK HOZZÁ

Budapest, 2019. május 15.

.....
a hallgató aláírása